

УДК 332.1:336.132.11

О.Г. ДЕЙНЕКА

*Українська державна академія залізничного транспорту***РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ ДИСПРОПОРЦІЙ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ**

У статті представлені результати дослідження рейтингу розвинених країн світу за показником загальної конкурентоспроможності та рівень соціально-економічного розвитку регіонів України. Розглянуто основні показники, що характеризують регіональний розвиток. Визначено особливості територіального розвитку і причини посилення його диференціації. Доведено необхідність стимулювання розвитку економічно відсталих регіонів. Запропоновано заходи щодо удосконалення регіонального розвитку в контексті державної регіональної політики.

Ключові слова: *регіон, соціально-економічний розвиток, регіональні диспропорції розвитку, регіональна політика.*

Вступ

Існуючі регіональні диспропорції соціально-економічного розвитку вимагають детального вивчення територіальних особливостей країни, аналіз рівня розвитку регіонів і їх групування. Над проблематикою регіонального розвитку працюють відомі науковці. Топчієв О.Г. у своїх роботах [1] обґрунтовує традиційні і сучасні схеми регіоналізації України, аналізує демографічний, соціальний, економічний розвиток регіонів країни і виділяє п'ять груп областей. Першу групу регіонів-лідерів утворюють Донецька, Київська та Дніпропетровська області, що мають найвищі показники соціально-економічного розвитку. Другу групу утворюють обласні регіони з відносно високими показниками соціально-економічного розвитку: Харківський, Запорізький, Одеський, Луганський. До третьої групи віднесені Львівська, Полтавська, Вінницька області та АР Крим, які мають

показники рівнів соціально-економічного розвитку, близькі до середніх. Регіони, що мають показники рівнів соціально-економічного розвитку нижче загальнодержавних, утворюють четверту групу, до складу якої входять Черкаська, Сумська, Хмельницька, Житомирська, Чернігівська, Миколаївська, Івано-Франківська, Рівненська, Херсонська, Кіровоградська області. Регіони-аутсайтери утворюють п'яту групу, що має найнижчі показники соціально-економічного розвитку. Такими є Тернопільська, Волинська, Закарпатська і Чернівецька області.

Заставний Ф.Д. [2] розглядає питання соціально-економічної, екологічної, демографічної та інших видів депресивності в Україні. Найвищий рівень депресивності, за його аналізом, мають Чернівецька і Тернопільська області. Високий рівень депресивності в Івано-Франківській, Рівненській, Закарпатській, Житомирській, Хмельницькій і Херсонській областях. Середній рівень депресивності притаманний Львівській, Волинській, Вінницькій, Черкаській, Кіровоградській, Чернігівській і Сумській областям. Низький рівень депресивності властивий АР Крим, Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Київській, Луганській, Миколаївській, Одеській, Полтавській та Харківській областям.

Голиков А.П. [3] розглядає сутність, види і концепцію регіональної політики, аналізує сукупний ресурсний потенціал регіонів країни. Найбільший сукупний ресурсний потенціал, за його розрахунком, мають Донецька, Дніпропетровська, Київська, Луганська, Харківська області. Відносно високим ресурсним потенціалом характеризуються АР Крим, Одеська, Львівська, Запорізька, Полтавська області. Показники середнього сукупного ресурсного потенціалу характерні для Вінницької, Черкаської, Чернігівської, Сумської, Миколаївської, Житомирської, Кіровоградської, Херсонської, Хмельницької, Івано-Франківської, Закарпатської, Рівненської областей. Найменший ресурсний потенціал мають Тернопільська, Волинська, Чернівецька області.

Герасимчук З.В. [4] досліджує теоретичні засади формування регіональної політики розвитку проблемних регіонів, аналізує їх екологічний, соціальний та екологічний розвиток. До регіонів без ознак проблемності він відносить м. Київ, Дніпропетровську і Донецьку області. Незначні ознаки проблемності мають Одеська, Полтавська, Закарпатська, Запорізька, Во-

линська області, м. Севастополь. Регіонами з середнім рівнем проблемності є Харківська, Івано-Франківська, Житомирська, Київська, Рівненська, Хмельницька. Регіони високого рівня проблемності – Миколаївська, Чернівецька, Сумська, Херсонська, Львівська області. Кризовим станом розвитку відрізняються АР Крим, Вінницька, Черкаська, Кіровоградська, Чернігівська, Луганська, Тернопільська області.

З огляду на думки авторів, можна сказати, що у вітчизняній науковій літературі точка зору щодо рівня розвитку окремих регіонів не є однорідною. Втім, дістає згоди той факт, що в Україні триває територіальний перерозподіл соціально-економічного потенціалу і концентрація його в окремих регіонах.

1. Постановка завдання

Метою статті є проведення аналізу існуючих підходів до вивчення регіональних аспектів розвитку України, визначення рівня соціально-економічного розвитку регіонів, обґрунтування напрямів перспективного просторового розвитку.

При дослідженні теми, що розглядається, використано такі методи: логічний аналіз, системний підхід, логіко-теоретичне узагальнення.

2. Результати

У сучасному процесі світового розвитку регіон і регіональна політика все більше займають ключові позиції соціально-економічного зростання країни в цілому, формування її конкурентного середовища. В табл. 1 представлено рейтинг країн світу за соціально-економічними показниками, в якому Україна, згідно показника загальної конкурентоспроможності, займає 73 місце.

Натомість розвинені країни, використовуючи свій багатий досвід у вирішенні проблем регіонального розвитку, подоланні диспропорцій шляхом підтримки регіональних ініціатив для досягнення збалансованого розвитку, стимулюванні інвестиційно-інноваційної діяльності в регіонах, займають лідируючі позиції у рейтингу.

Таблиця 1

Рейтинг країн світу
за соціально-економічними показниками у 2007-2008 рр. [5]

Країни	Державні та суспільні установи	Інфраструктура	Охорона здоров'я і початкова освіта	Вища освіта і професійна підготовка	Ефективність ринку праці	Оснащеність новими технологіями	Розмір ринку	Рівень розвитку бізнесу	Інноваційний потенціал	Загальна конкурентоспроможність
США	-	-	-	5	1	-	1	-	1	1
Швейцарія	4	4	-	-	3	3	-	2	2	2
Данія	2	-	3	3	5	5	-	-	-	3
Швеція	-	-	5	2	-	1	-	4	-	4
Німеччина	-	1	-	-	-	-	5	1	-	5
Фінляндія	1	-	1	1	-	-	-	-	3	6
Сінгапур	3	3	-	-	2	-	-	-	-	7
Японія	-	-	-	-	-	-	4	3	4	8
Росія	116	65	60	45	33	72	9	88	57	58
Україна	115	77	74	53	65	93	26	81	65	73

Зазначимо, що для України проблема диспропорційності регіонального розвитку є надзвичайно актуальною. За таким основним макроекономічним показником, як валовий регіональний продукт (ВРП) на душу населення, розриви розвитку по регіонах складають майже у два рази.

У табл. 2 представлено регіони України, які поділено на 4 групи в залежності від обсягу виробленого відносно середнього по країні ВРП на душу населення.

В п'яти регіонах цей показник перевищує середньоукраїнський від 15,0 до 35,0 % (Донецька, Дніпропетровська, Полтавська, Запорізька області) і більш ніж на 200,0 % (м. Київ). Шість регіонів (Харківська, Київська, Одеська, Луганська, Миколаївська області, м. Севастополь) виробляють ВРП від 80,0 до 100,0 % відносно середнього рівня по країні. У Чернівецькій, Тернопільській, Закарпатській, Житомирській і Херсонській областях

обсяг виробленого ВРП відрізняється від середньоукраїнського показника більш ніж на 40,0 %. Інші одинадцять регіонів мають від 60,0 до 80,0 % середнього рівня ВРП по країні.

Таблиця 2

Віднесення регіонів України до відповідних груп за обсягом ВРП на душу населення за 2006 р., % до середньоукраїнського показника [6]

I група (до 60,0% середнього рівня по країні)	
Чернівецька область	48,58
Тернопільська	50,03
Закарпатська	56,55
Житомирська	57,06
Херсонська	57,98
II група (від 60,0 до 80,0% середнього рівня по країні)	
Хмельницька	60,38
Вінницька	63,01
Волинська	63,60
Чернігівська	66,33
Кіровоградська	66,40
Рівненська	66,41
Сумська	67,48
Автономна Республіка Крим	69,65
Івано-Франківська	70,14
Черкаська	70,59
Львівська	71,81
III група (від 80,0 до 100,0% середнього рівня по країні)	
Миколаївська	84,00
м. Севастополь	86,66
Луганська	86,72
Одеська	89,24
Київська	93,88
Харківська	97,62
IV група (від 100,0% середнього рівня по країні)	
Запорізька	114,95
Полтавська	123,22
Дніпропетровська	131,03
Донецька	135,21
м. Київ	302,74

Розглянемо рівень розвитку регіонів за іншими соціально-економічними показниками (табл. 3). У 2008 році доходи населення були більшими ніж в середньому по країні у таких регіонах – м. Київ, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Харківська області, а найменшими – у Закарпатській, Чернівецькій, Тернопільській і Волинській областях.

В останні роки обсяг інвестицій зростає у м. Києві, Донецькій, Дніпропетровській, Київській і Одеській областях. Найменшим цей показник є у Тернопільській, Чернігівській і Кіровоградській областях.

Значна неоднорідність спостерігається за територіальним розподілом обороту роздрібною торгівлі. Найбільшу питому вагу мають м. Київ, Донецька, Дніпропетровська, Харківська, Одеська області, найменшу – Чернівецька, Тернопільська, Кіровоградська, Чернігівська області.

За показником доходів місцевих бюджетів, перевищують середнє значення по країні – м. Київ, м. Севастополь, Дніпропетровська, Донецька, Одеська і Запорізька області. Найменше значення мають – Тернопільська, Закарпатська, Волинська, Хмельницька, Вінницька області.

Співвідношення середньої заробітної плати по регіонах дозволяє визначити регіони з більшою ніж в середньою по країні оплатою праці – м. Київ, Донецька, Дніпропетровська, Київська, Запорізька області, найменшою – Тернопільська, Чернігівська, Херсонська, Волинська області.

Заборгованість населення за житлово-комунальні послуги має найбільший темп росту у Рівненській, Кіровоградській, Житомирській, Івано-Франківській, Сумській областях. Не мають росту заборгованості відносно попереднього року м. Севастополь, Чернівецькій, Одеській області.

Показник темпу рівня інфляції найменший у – Закарпатській, Тернопільській, Чернівецькій, Вінницькій областях і м. Севастополі, найбільший – у Київській, Львівській, Дніпропетровській і Донецькій областях.

У зв'язку із економічною кризою, чисельність населення, що втратило робочі місця порівняно з 2007 роком, значно зросла у Донецькій, Дніпропетровській, Харківській, Хмельницькій і Вінницькій областях. Найменше за цим показником постраждали – Херсонська, Чернівецька, Одеська, Миколаївська і Тернопільська області.

Регіональні розриви у розвитку за соціально-економічними показниками у 2008 році [6, 7]

Регіони	Доходи населення на 1 особу, % до середнього показника	Капітальні інвестиції, % до загального обсягу	Оборот роздрібної торгівлі, % до загального обсягу	Доходи місцевих бюджетів на душу населення, % до середнього показника*	Середньомісячна заробітна плата в розрахунку на одного штатного працівника, грн.	Темп росту заборгованості населення за житлово-комунальні послуги, % відносно 2007 р.	Темп приросту індексу спожитих цін на товари та послуги, % відносно 2007 р.	Абсолютна зміна чисельності зареєстрованих безробітних, тис. чол.	Введення в експлуатацію житла, % до попереднього року*
Україна	100,0	100,0	100,0	100,0	1806,0	8,6	122,3	202,61	110,4
Автономна республіка Крим	87,0	3,6	4,2	99,4	1609,0	8,3	123,3	5,17	130,8
Вінницька	83,6	2,0	2,8	58,8	1404,0	13,9	119,1	10,14	108,5
Волинська	78,3	1,4	2,0	57,3	1380,0	0,8	121,3	9,15	110,5
Дніпропетровська	110,8	7,7	7,9	114,3	1876,0	12,3	124,4	18,12	107,1
Донецька	110,1	9,8	9,9	108,0	2015,0	8,9	124,0	17,78	116,2
Житомирська	83,2	1,6	2,1	63,9	1404,0	16,2	120,8	7,87	104,9
Закарпатська	71,5	1,4	2,0	56,5	1453,0	10,9	115,4	5,17	126,5
Запорізька	105,5	3,1	4,6	108,0	1812,0	7,8	123,6	9,90	87,5
Івано-Франківська	80,5	2,6	2,5	60,4	1543,0	15,0	121,8	5,78	118,2
Київська	98,1	7,0	3,6	99,6	1852,0	11,4	125,6	6,84	111,0
Кіровоградська	80,8	1,3	1,7	63,9	1428,0	17,6	121,4	5,26	97,8
Луганська	91,8	3,9	4,0	79,3	1769,0	5,2	123,3	8,09	90,3
Львівська	91,0	4,7	4,5	75,6	1570,0	13,2	125,1	9,30	96,7
Миколаївська	90,1	1,8	2,5	81,0	1621,0	2,8	121,8	4,27	113,2
Одеська	90,8	5,4	5,4	108,5	1633,0	-1,3	123,7	3,26	147,3
Полтавська	96,9	3,8	2,9	90,4	1661,0	4,9	123,5	9,53	106,8
Рівненська	80,2	1,6	1,9	68,2	1523,0	19,8	122,1	5,37	162,0
Сумська	90,0	1,4	1,9	68,2	1472,0	14,9	121,0	7,83	100,0
Тернопільська	75,2	1,2	1,6	43,9	1313,0	14,5	118,6	4,37	83,3
Харківська	100,1	4,9	7,3	88,2	1679,0	11,3	123,8	10,36	115,0
Херсонська	80,1	1,6	2,1	62,6	1375,0	2,8	121,9	2,40	99,2
Хмельницька	83,3	2,0	2,4	58,7	1429,0	0,3	122,7	10,31	92,1
Черкаська	84,0	2,1	2,3	70,3	1459,0	16,0	122,3	8,14	110,2
Чернівецька	74,7	1,7	1,5	67,0	1402,0	-6,1	119,0	2,71	111,9
Чернігівська	86,5	1,3	1,8	63,1	1370,0	4,9	123,1	9,90	81,9
м. Київ	226,3	20,4	13,7	364,8	3074,0	1,7	121,6	4,96	108,3
м. Севастополь	95,2	0,7	1,1	114,8	1726,0	-14,7	119,5	0,65	139,2

* – дані за 2006 рік

За кількістю площі житла, введеного в експлуатацію у 2008 році порівняно з попереднім, лідирують – м. Київ, АР Крим, Рівненська, Одеська, Закарпатська області. Відстають за цим показником відносно попереднього року – Чернівецька, Тернопільська, Запорізька, Луганська і Хмельницька області.

Отже, абсолютним лідером за більшістю показників є м. Київ. Три регіони (Донецька, Дніпропетровська, Одеська області) також мають високу оцінку соціально-економічного розвитку, два регіони (Запорізька, Харківська області) відносно більшості інших регіонів мають вищий рівень розвитку.

Регіонами, що мають найгірше становище майже за всіма показниками є Тернопільська і Волинська області. Ще чотири регіони (Кіровоградська, Чернігівська, Хмельницька, Закарпатська області) також відрізняються вкрай тяжким становищем рівня життя населення і економічним спадом виробництва.

Таким чином, проведені нами дослідження підтверджують, що в Україні більша частина регіонів можуть розглядатись як проблемні. Основними критеріями цього виступають: рівень виробничого і науково-технічного потенціалу в регіоні, рівень зайнятості населення в регіоні, бюджетна забезпеченість регіону, рівень життя в регіоні, державна фінансова підтримка регіону, демографічна ситуація тощо. Тому є необхідним впровадження регіональної політики державної підтримки депресивних територій, яка б сприяла розвитку та структурному вирівнюванню економічно відсталих регіонів.

Висновки

Результати дослідження стану соціально-економічного розвитку регіонів України, на думку автора, вказують на те, що при формуванні регіональної економічної політики основними шляхами подолання регіональних розривів розвитку мають бути:

- підтримка регіонів, в яких особливо помітні наслідки економічної кризи;
- активізація інвестиційно-інноваційної діяльності в регіонах;

- вдосконалення законодавчо-нормативної бази розвитку регіонів;
- підтримка розвитку підприємництва в регіонах;
- оптимізація виділення і руху міжбюджетних трансфертів в регіонах;
- втілення принципу децентралізації влади;
- підвищення фінансової самостійності регіональних і місцевих органів влади;
- врахування особливостей регіонального розвитку територій країни при прийнятті управлінських рішень.

Література

1. *Топчієв О.Г. Регіональний розвиток України і становлення державної регіональної політики: навчально-методичний посібник / О.Г. Топчієв, Т.М. Безверхнюк, З.В. Тітенко. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2005. – 224 с.*
2. *Заставний Ф.Д. Проблеми депресивності в Україні (соціально-економічної, екологічної, демографічної): монографія / Ф.Д. Заставний. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – 348 с.*
3. *Голиков А.П. Стратегія регіонального розвитку: європейський контекст: монографія / А.П. Голиков, Н.А. Казакова. – Х.: Епиграф, 2008. – 180 с.*
4. *Герасимчук З.В. Політика розвитку проблемних регіонів: методологічні засади формування та реалізації: монографія / З.В. Герасимчук, В.Л. Галуцук. – Луцьк: Надстир'я, 2006. – 246 с.*
5. *Проект «Регіональне врядування та розвиток» Канада – Україна. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: http://www.rgd.org.ua/project_activities/round_tables/.../nyzhnyk.ppt.*
6. *Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: <http://www.ukrstat.gov.ua>.*
7. *Економічна ситуація та прогнози [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Міністерства економіки України. – Режим доступу до сайту: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/category/main?cat_id=32843.*

Рецензент: д-р екон. наук, проф., проф. кафедри міської і регіональної економіки **П.Т. Бубенко**, Харківська національна академія міського господарства, Харків.

РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ ДИСПРОПОРЦИЙ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ УКРАИНЫ

А.Г. Дейнека

В статье представлены результаты исследования рейтинга развитых странах мира по показателю общей конкурентоспособности и уровень социально-экономического развития регионов Украины. Рассмотрены основные показатели, которые характеризуют региональное развитие. Определены особенности территориального развития и причины усиления его дифференциации. Доказана необходимость стимулирования развития экономически отсталых регионов. Предложены мероприятия по усовершенствованию регионального развития в контексте государственной региональной политики.

Ключевые слова: регион, социально-экономическое развитие, региональные диспропорции развития, региональная политика.

REGIONAL ASPECT OF DISPROPORTIONS OF SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE

A. G. Dejneka

In article the presented results of research of a rating of the developed countries of the world on an indicator of the general competitiveness and level of social and economic development of regions of Ukraine. The basic indicators which characterize regional development are considered. Features of territorial development and the reason of strengthening of its differentiation are defined. Necessity of stimulation of development of economically backward regions is proved. Actions for improvement of regional development in a context of the state regional policy are offered.

Keywords: region, social and economic development, regional disproportions of development, the regional policy.

Дейнека Олександр Георгійович – д-р екон. наук, проф., завідувач кафедри «Менеджмент на транспорті» Української державної академії залізничного транспорту, Харків, Україна.